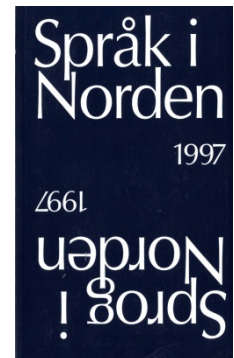

Sprog i Norden

Titel: Finlandssvensk språkvård som minoritetsstrategi
Forfatter: Erik Andersson og Mikael Reuter
Kilde: Sprog i Norden, 1997, s. 78-92
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Finlandssvensk språkvård som minoritetsstrategi

Erik Andersson och Mikael Reuter

Språkkontakt ger språkförändring – eller språkbyte

Varför förändras språket? Enligt den gamla stamträdsteorin talade våra förfäder ett urspråk som så småningom splittrades i dialekter, bl.a. på grund av att folkförflyttningar ledde till att språkbrukarna spriddes över stora områden och fick mindre kontakt med varandra. Till sist blev dialekterna så oförståeliga sinsemellan att de utvecklades till självständiga språk. Men enligt vågteorin bör man komma ihåg att utvecklingen alltid är beroende av kontakter: språkliga nyheter har uppstått i kulturellt aktiva centra, och innovationerna har spritt sig olika långt och lämnat isolerade reliktområden oberörda.

I dag betonar man ännu starkare kontakternas betydelse för språkutvecklingen. Finska kontaktlingvister vill t.ex. förklara de östersjöfinska språkens uppkomst genom språkmöte. I kontaktregionen mellan närbesläktade språk har en blanddialekt uppkommit, som till sist har stabiliserats som ett eget språk (se bl.a. Sammallahti 1977). Indoeuropéer som har vandrat in i Finland, kanske enstaka individer, kanske större grupper, har språkligt assimilerats med den finsk-ugriska urbefolkningen, men samtidigt satt sin prägel på dess språk. Finskan innehåller ju ca 500 gamla germanska lånord från tiden före Kristi födelse (jfr Koivulehto 1984, Ritter 1993, Fromm 1997). Också skillnaderna mellan de finska dialekterna beror kanske på att de finska språkbrukarna i varierande grad har kommit i kontakt med de indoeuropeiska, främst germanska, invandrarna (Wiik 1993). Hundratal ortnamn som Harjavalta (jfr Harald) och Hauho «den höge» i södra Finland vittnar om gammal germansk bosättning (Saxén 1905), samtidigt som de finlandssvenska ortnamnen och dialekterna visar att den nuvarande finlandssvenska befolkningen inte har äldre språkliga traditioner än 11-talet (se t.ex. Orrman 1990, Zilliacus 1990 och Ivars 1991).

Enligt denna syn är det inte bara stora kulturcentra, utan också perifera kontaktområden som kan starta en språkutveckling. I periferin uppstår variation genom språkkontakt, och från centrum breder enhetligheten ut sig som en motreaktion. Att variation också uppstår i centrum beror sedan på att centrum har kontakt med andra centra. Språkutvecklingen ses på detta sätt i ett socialt sammanhang, som är beroende av inte bara geografin utan också av den öppna eller dolda maktkampen mellan sociala grupper.

I jämförelse med sverigesvenskan lever finlandssvenskan i ett perifert kontaktområde. Man kunde således vänta sig att finlandssvenskan genom sin kontakt med finskan – och andra språk – skall uppvisa en innovativ variation, som eventuellt så småningom kan stabiliseras i ett eget språk. Detta förutsätter att en normerande social struktur inom det finlandssvenska bostättningsområdet kan åstadkomma enhetlighet i variationen. En annan förutsättning är att utvecklingen inte motverkas av en fortlöpande kontakt med språkliga centra i Sverige som dels verkar konserverande gentemot egna innovationer, dels sprider innovationer från sverigesvenskan.

Håller då finlandssvenskan på att bli ett eget språk? Det är en fråga som har debatterats med jämna mellanrum i finlandssvenska tidningar och nu senast i en doktorsavhandling av Christina Melin-Köpilä i Uppsala (Melin-Köpilä 1996). Ett argument som ofta tas upp är att det finlandssvenska språkbruket i praktiken avviker från den svenska standardnormen, mer än motsvarande språkbruk i Sverige. Men då glömmar man att språkbruket inte är det viktigaste kriteriet när det gäller att avgöra språktillhörigheten. Man brukar ju nämna att svenska och norska dialekter längs riksgränsen kan uppvisa stora likheter och ändå räknas till olika språk. Det avgörande är den norm språkbrukarna ställer upp för sig, den tillhörighet de anser sig ha, och en klar majoritet av finlandssvenskarna anser fortfarande att deras språk är svenska. Att det svenska standardspråket är ännu enhetligare använt i Sverige är irrelevant för bedömningen av finlandssvenskan. I allmänlingvistiskt perspektiv är nämligen den svenska enhetligheten ovanligt stor, medan t.ex. tyskan uppvisar större skillnader mellan sina regionala varianter (Clyne 1992).

I Finland finns fortfarande en betydande svensk dialektal variation. Det finns sålunda dialekter som hålls klart isär från standardsvenskan, i synnerhet i Österbotten, men i viss mån också i de sydfinländska kustområdena, och dialekten har hög status i talargemenskapen. Att dessa dialekter finns ökar naturligtvis den språkliga mångfalden. Men dialekten betraktas inte som ett eget språk avskilt från annan svenska, och det finns väl ingen som förespråkar att standardsvenskan borde ersättas av dialekten som offentligt språk. Samtidigt är det viktigt att påpeka dels att de finlandssvenska dialekterna har nära samband med dialekterna i framför allt Mellansverige, dels att standardsvenskan i Finland inte har utvecklats ur de finlandssvenska dialekterna utan har samma ursprung som det sverigesvenska standardspråket.

Om svenskan förlorar talare i Finland, är det således inte till något nytt, tidigare dialektalt finlandssvenskt språk. Däremot förekommer det att vissa språkbrukare är så påverkade av finskan i sin svenska att deras stilkänsla och rentav deras svenska färdighet vacklar. I synnerhet personer från tvåspråkiga hem som inte använder svenska i sitt arbete eller i sitt umgänge löper risken att förfinskas (se t.ex. Tandefelt 1996). Språkbyte kan ofta ha skett mellan generationerna, t.ex. när en hel tvåspråkig syskonskara byter umgängesspråk (Tandefelt 1988). Rädslan för att tvåspråkighet skall leda till språkbyte håller emellertid på att ersättas av en tro på att också den enskilde individen genom ett medvetet val kan upprätthålla en fungerande tvåspråkighet. Dagens finlandssvenskar behöver kanske inte försvinna genom förfinskning som det gamla germanska befolkningsinslaget för 2000 år sedan.

Den finlandssvenska språkvården och språkplaneringen har mot ovanstående bakgrund bedrivits på två fronter: en inre och en yttre. Å ena sidan har man velat garantera att avståndet till det allmänsvenska standardspråket inte blir för stort genom inflytandet från finskan och genom att det regionala vardagspråket här som annanstans tenderar att utvecklas och att erövra formellare stilarter – om finlandssvenskan inte är svenska försvinner ju också ett viktigt motiv för finnar att lära sig språket. Å andra sidan har man velat garantera att finlandssvenskar inte

tingas att byta språk till finska för att socialt och ekonomiskt kunna leva ett tillfredsställande liv.

Den mångskiftande svenskan i Finland

Vad är finlandssvenska, vad är finlandssvenskt språkbruk och vad är svenska i Finland? Dessa tre termer står för olika begrepp. Det vidaste begreppet är svenska i Finland – här ingår också den svenska som talas och skrivs av finskspråkiga och som ibland, t.ex. via reklam, kan få en viss genomslagskraft. Ett snävare begrepp är finlandssvenskt språkbruk – där ingår bara den svenska som talas och skrivs av modersmålstalare, men den kan vara dialektal eller mycket påverkad av vardagsfinska och översättningsspråk. Det snävaste begreppet är finlandssvenska, som står för det svenska standardspråket i dess finländska variant (jfr bl.a. Reuter 1987). Sanningen är på sätt och vis att finlandssvenskan egentligen inte finns. Standard-svenskan kan nämligen i stort sett anses vara gemensam för Sverige och Finland, även om det finlandssvenska uttalet avviker klart från det rikssvenska.

Det finns visserligen lexikaliska skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska, men här gäller delvis att ord och termer som speglar en finländsk verklighet, kanske nämns i finländsk lagstiftning, är lika mycket svenska som motsvarande sverigesvenska termer och också bör användas av sverigesvenskar på tal om finländska förhållanden. Under alla omständigheter utgör olikheterna i ordförrådet på sin höjd cirka en procent av orden också i relativt vardagligt språkbruk. Detta tycks gälla såväl löpord i en text som lexikonord. I vårdad sakprosa kan andelen särskilda finlandssvenska ord och uttryck sjunka till kanske en promille. Finlandssvenskan kan väl för övrigt sägas vara det finlandssvenska förverkligandet av den gemensamma svenska normen, som i sig är öppen för en viss variation, inte bara geografiskt utan också socialt och genremässigt.

Inte heller det finlandssvenska språkbruket är enhetligt. Förverkligandet av standardnormen och i synnerhet vardagsvarianterna i Österbotten, på Åland, i Åboland och i Nyland uppvisar avvikelser, framför allt i ordförråd men också i uttal och t.o.m. i

böjningar, dels beroende på att Österbotten och Åland är mindre påverkade av finska och mer påverkade av sverigesvenska, dels beroende på att dialekterna i området uppvisar en del olikheter.

Detta är knappast ägnat att förvåna, eftersom inget språksamfund är fullständigt homogent – det finns alltid social, regional och stilistisk variation. Men det är möjligt att det finlandssvenska bosättningsområdet uppvisar en större variation än motsvarande områden i Sverige. Detta skulle i så fall dels bero på att det perifera läget ger andra kontakter och språkliga nyutvecklingar än i centrum, dels på att centrums normerande och utjämnande effekt är svagare längre ut i periferin, i synnerhet i en finsk omgivning. Eftersom den offentliga kommunikationen till stor del sker på finska, blir växelverkan mellan normcentrum och periferi svag och den offentliga svenskans genomslagskraft därför mindre.

Det finlandssvenska språkbruket är således mångskiftande. Vid sidan av arkaismer som *kännspak* «karaktäristisk», används finska lån som *paitu* «underskjorta», eller betydelseglidningar som *långt* «i stor utsträckning», och nybildade metaforer som *lägga pengar i blöt* «satsa pengar». Men också sverigesvenska vardagsuttryck är vanligen gångbara i Finland – man har också här börjat tala om *killar* och *tjejer*. Språkvården kan naturligtvis inte underlåta att utnyttja denna språkliga rikedom, när det är motiverat. Samtidigt är det en utmaning att anpassa den språkliga verkligheten till den gemensamma standardnormen, när det behövs.

Multipla identiteter

Karmela Liebkind, professor i socialpsykologi i Helsingfors, har intresserat sig speciellt för minoritetsidentitet (1984). Det är klart att samma person tillhör många olika grupper som han eller hon kan identifiera sig med: familjen, släkten, arbetsgemenskapen, olika fritidsgemenskaper som föreningar för kroppslig och andlig kultur, religiösa samfund, lokalsamhället, regioner som län och landskap, nationen, övernationella grupperingar som Norden och Europa, hela mänskligheten – ja, man kan fortsätta listan genom att tillägga att individen kan känna

sig som en del av jordens ekologiska system och av hela universum. Språkgemenskapen är naturligtvis beroende av de andra gruppstillhörigheterna, eftersom språket är ett av de viktigaste instrumenten för upprätthållande av kontakter inom grupperna.

1800-talets nationalstat har kraftigt betonat statstillhörigheten på de andra gruppidentiteternas bekostnad. De obehagligaste utväxterna på denna ideologi har förespeglat att alla skall bekänna samma identitet och värderingar. I själva verket måste det finnas en stor variation både på det statliga och på det individuella planet. Alla stater innehåller olika subkulturer, och varje individ hör till flera olika subkulturer. I dag erkänner man allt mer att det som ger utvecklingsbarhet åt ett samhälle är den kulturella mångfalden, ett nätverk av gruppstillhörigheter som kan tjäna som kanaler för såväl traditionsförmedling som innovationer.

För finlandssvenskarna är det således viktigt att slå fast att de får avvika från andra grupper i staten, att de inte i alla situationer måste använda majoritetens språk. Men samtidigt måste man slå fast att inte heller finlandssvensken alltid skall stöpas i samma form utan att variationen är en rikedom också i det sammanhanget. Naturligtvis kostar det också en del att upprätthålla variation. Vinsterna måste alltid balanseras mot förlusterna, här som alltid.

Finlandssvenskarna beskriver sig ofta som förmedlare av kulturimpulser från Europa, inom litteratur, konst och musik. Men bortsett från de nordiska kontakterna gällde detta kanske speciellt i en äldre tid, när européer som flyttade till Finland fann det naturligt att använda svenska på grund av att det språket var lättare tillgängligt för dem. I dag har finlandssvenskarna ingen särställning när det gäller att odla de europeiska kontakterna. Däremot uppfattar många finlandssvenskar rollen som brobyggare mellan Finland och det övriga Norden som en viktig del av sin identitet.

Samtidigt ser man i den finlandssvenska debatten en viss rädsla för isolering – man talar om att det finlandssvenska krympande isflaket guppar i den finlandssvenska ankdammen, en metafor för inskränkthet och begränsning. Detta visar ändå att finlandssvenskarna upplever kontakter som viktiga.

Den finlandssvenska erfarenheten

När Sverige och Finland nu har gått in i EU har man debatterat vilken konsekvens detta får för språkutvecklingen. Officiellt kommer svenskan och finskan att vara jämställda med de andra språken i EU, men i praktiken kommer de att fungera som minoritetsspråk i många sammanhang. Följden kan bli en accelererad domämförlust. Redan tidigare har svenska och finska i stort sett upphört att vara naturvetenskapens språk, och de nordiska affärsbolag som vill bli multinationella har sällan ett av språken i Norden som arbetspråk. Nu kommer en allt större del av lagstiftningen att avfattas på ett annat språk och översätts till de nordiska. Nordborna måste lära sig att i allt högre grad arbeta på ett icke-nordiskt språk, och naturligtvis kommer inflytandet att samtidigt beröra de flesta sektorer av ekonomi och kultur, både arbetet och fritiden.

För finlandssvenskarna är situationen gammal och välbekant: svenskan i Finland har länge varit ett officiellt språk i en stat med en massiv finsk majoritet, ett nationalspråk som i praktiken fungerar som ett minoritetsspråk. De överlevnadsstrategier som ett minoritetsspråk måste utveckla är således välkända, och det är kanske inte så svårt att anpassa dem till EU:s vidare ramar. I själva verket kan det hända att EU-medlemskapet tvärtom stärker svenskans ställning också i Finland, samtidigt som den gemensamma svenska översättningen av EU:s regelverk stöder strävandena att bibehålla finlandssvenskan som en variant av svenskt riksspråk.

Att svenskan behöver försvaras i Finland beror inte på någon ovilja från majoritetens sida, även om vissa negativa röster naturligtvis ibland gör sig hörda här som annanstans. Faran är att ett så litet minoritetsspråk som svenskan i Finland tenderar att glömmas bort i riksomfattande sammanhang och att det är bekvämare för finlandssvenskarna själva att i dessa fall kommunicera på finska. Trots god färdighet i finska ger detta ändå ett handikapp. En språkpolitik som garanterar svenskan en synlig plats är därför av gammalt en viktig målsättning. Denna politik har ett starkt stöd inte bara inom den svenska befolkningen utan också inom den finska.

Finland erbjuder i själva verket två olika lösningar för

språkpolitiken. Den ena modellen är den åländska. Åland är ett enspråkigt svenskt område som åtnjuter självstyrelse. Trots att den finska minoriteten uppgår till nästan 6 %, eller procentuellt lika mycket som den svenska minoriteten i hela Finland, har finskan ingen officiell ställning på Åland. Åländska myndigheter skall i princip kommunicera med riksmyndigheterna på svenska, men i praktiken är det förstås viktigt för tjänstemän och affärsmän att behärska finska. Situationen påminner mycket om Sveriges och Finlands position inom EU, eftersom en viss del av den finska lagstiftningen har en speciell åländsk motsvarighet, medan en annan del är gemensam.

Den andra modellen är den fastlandsfinlandssvenska, där ingenting garanterar att det svenska förvaltningspråket kommer att kvarstå. När den språkliga minoriteten i en kommun sjunker under 3000 personer eller under 6 %, upphör kommunen att vara tvåspråkig. Detta har dock inte skett i någon kommun under de senaste årtiondena, medan däremot många tidigare enspråkigt svenska kommuner blivit tvåspråkiga, rentav med finsk majoritet. Svenskans fortlevnad är således beroende av att finlandssvenskarna själva kan bevara minoritetens storlek. Dessutom är minoriteten beroende av att upprätthålla goda relationer till majoriteten.

Sedan gammalt har man talat om att finlandssvenskarna tillämpar två syner på sin svenskhet: kultursvenskheten och bygdesvenskheten. Kultursvenskheten har sin rot i det gamla kulturbärande och statsbärande skiktet i städerna (i synnerhet i södra Finland) medan bygdesvenskheten har sin rot i en enspråkig landsbygd med en stark tradition av kontakter med Sverige (främst på Åland och i Österbotten). Kultursvenskar betonar ofta sin finländska statstillhörighet och vill göra en insats för hela landet, bygdesvenskar betonar sitt svenska språk och den finlandssvenska sammanhållningen. Den finlandssvenska samlingsrörelsen uppstod vid sekelskiftet som en reaktion på lantdagsreformen, när ständslantdagen avskaffades och svenskans politiska ställning därigenom försvagades. I dag har finlandssvenskarna samma sociala struktur och urbaniseringsgrad som finnarna, men befolkningsandelen är så liten att samordnade insatser är av nöden för att säkra en allsidig svensk samhällsservice – kultursvenskhet och bygdesvenskhet måste samverka.

Det är naturligtvis svårt att säga vilken minoritetslösning som är lyckligare, den bygdesvenska/äländska eller den kultursvenska/fastländska. Båda lösningarna har en aktiverande effekt. Kultursvenskheten paras ofta med en vilja att utträta något för den gemensamma tvåspråkiga kulturen, bygdesvenskheten kan leda till en öppen utveckling på egna villkor.

Dagens debatt gäller om finlandssvenskarna fortfarande bör hävda att enspråkiga dellösningar garanterar samhällets tvåspråkighet. Eftersom språkkunskaper är viktiga i dagens informationssamhälle, blir de enspråkiga finlandssvenskarna allt färre och de tvåspråkiga fler. Detta leder till att man t.ex. i skolorna måste bestämma om man skall satsa på de enspråkiga eleverna och deras problem eller på de tvåspråkiga. Är det den senare kategorin som i framtiden skall garantera finlandssvenskhetens bestånd? Det finns i dag bland den finska allmänheten en positiv inställning till svenskan som gör att tvåspråkiga och till och med finskspråkiga familjer i allt större utsträckning sätter sina barn i svensk skola för att göra dem tvåspråkiga. Denna i och för sig positiva trend har också sitt pris: en stor del av eleverna i de urbana finlandssvenska skolorna behärskar inte i tillräckligt hög grad skolans språk. Samtidigt finns det emellertid också en stark finsk opinion mot den obligatoriska svenskan i den finska skolan – «tvångssvenskan» – och man menar att finnarna i stället borde satsa på andra europeiska språk. Finlandssvenskarna är således medvetna om vad det innebär att fungera som en språklig minoritet. Språkvården kan utgå från att den riktar sig till en vaken allmänhet. Men det kan innebära att somliga språkbrukare är beredda att anpassa sitt språk till en gemensam standardnorm, medan andra medvetet vill använda ett språk som ger dem en utpräglad finlandssvensk identitet. Många språkbrukare är också omedvetna om vilka drag som skiljer deras eget språkbruk från det allmänsvenska. Den standardsvenska normen har alltså inte en lika självskriven ställning som i Sverige.

Däremot är allmänheten väl medveten om det symboliska värdet av att svenskan används synligt och behandlas på lika villkor som finskan. T.ex. en äldre tids översättning av ursprungligen svenska ortnamn till finska ersätts nu av en mer

pietetsfull behandling av de svenska ortnamnen. I ett gemensamt beslut av den finska och den finlandssvenska språknämnden rekommenderas t.ex. att orternas svenska namn skall användas på skandinaviska språk och de finska namnen på estniska, medan man på andra utländska språk skall följa ortens majoritetsspråk, inte landets. Man skall således tala om Helsinki – the pearl of the Baltic Sea, men inte om Timeless Tammi-saari utan om Eternal Ekenäs. Utåt ger detta en riktigare bild av språkförhållandena i landet.

Norden som språklaboratorium

I själva verket kan hela Norden fungera som ett intressant studieobjekt för forskning i språkpolitik och språkkontakt. De hemmahörande språkgrupperna i Norden företräder språk från tre eller fyra olika språkfamiljer, indoeuropeiska (nordiska språk och romani), finsk-ugriska, eskimåisk-aleutiska (grönländska) och eventuellt turkiska (tatariska) och har delvis en likartad, delvis en olikartad kulturbakgrund. Därtill kommer den kontakt som invandrargrupperna erbjuder.

Den historiska utvecklingen har gestaltat sig olika för de olika regionerna och språken i Norden. Avsaknaden av daglig kontakt med talare av främmande språk är kanske en av orsakerna till att den isländska dialektvariationen är så liten. Färöarnas ögeografi kan möjligen förklara varför färöiskan trots sitt isolerade läge har utvecklat dialektvariation. Men varför utvecklade t.ex. norskan hela två självständiga skriftspråk på inhemsk grund under 1800-talet, medan de finlandssvenska dialekterna inte gav upphov till ett eget språk, trots den politiska nyordningen? En orsak kan vara finlandssvenskarnas ringa antal, en annan närvaron av ett majoritetsspråk som skapar ett behov att liera sig med svenskarna i Sverige, en tredje standardsvenskans starka ställning i städerna, en fjärde svenskans betydelse som försvarare av den gamla kulturen och förvaltningstraditionen.

Alla dessa olikheter i språkutveckling och språknormering inom Norden erbjuder en grund för en utvecklingstypologi. Genom att studera den nordiska provkartan kan vi börja spekulera i vilka de pådrivande faktorerna i språkutvecklingen och

språknormeringen är. Vad betyder en avskild geografi, t.ex. östatus? Vad betyder det att dela område med en majoritet? Vad betyder behovet att profilera sig mot en stark granne, som fungerar som ett starkt politiskt centrum? Vilka innovationer tar man emot i de olika situationerna, och vilka tillbakavisar man medvetet? När har man behov av att betona sin särart, och när betonar man sin samhörighet? Alla dessa faktorer måste man reflektera över och försöka systematisera innan man kan utforma ett språkplaneringsprogram och förverkliga det i språkvårdsarbetet. Speciellt viktig är en sådan reflexion om man vill exportera sina språkpolitiska lösningar till andra områden, t.ex. till Baltikum eller Bosnien. I dessa områden gäller förstås andra förutsättningar, men en utvecklingstypologisk överblick kan göra det möjligt att förstå också dessa områdens särbehov.

Åland är det enda område i Norden som har en politisk särställning men inte ett eget språk. Kanske det är detta som har gjort att vissa ålänningar mycket starkt vill betona områdets enspråkighet som något speciellt, även om andra är öppnare för språkkontakt. En färsk debatt gäller finskundervisningen i skolorna – eftersom undervisningsspråket skall vara svenska, menar somliga att finskundervisning i samband med andra lektioner än finsklektionernas, t.ex. en finsk språkdusch under förberedelsen av gymnastiklektionerna, är mot lagen. Men de flesta menar att detta är en överdriven rädsla som slår hårdast mot ålänningarna själva.

Sameland, som ännu inte har uppnått samma självstyre som Åland, betonar i stället att samerna har ett gemensamt språk. Men i själva verket finns det ju sex eller kanske nio olika same-språk, som åtminstone delvis är inbördes oförståeliga. Kampen för politiskt erkännande och samernas ringa antal gör att den språkliga variationen måste skjutas i bakgrunden vid utformandet av den egna identiteten.

Finlandssvenskan är på sätt och vis förfördelad i identitetssammanhang. Den utgör inte ett eget språk, och den är inte knuten till ett självstyrt område, ja, inte ens till ett eget geografiskt bosättningsområde, eftersom nästan hälften av alla finlandssvenskar bor i kommuner med finsk majoritet. Språkligt

sett lever finlandssvenskan i symbios med sverigesvenskan, politiskt med finskan. I båda fallen är finlandssvenskarna en minoritet. Språkligt sett måste vi alltid rätta oss efter sverigesvenskarnas språkbruk och har svårt att påverka den gemensamma normen. Finlandssvenska innovationer kommer sålunda att betraktas som regionalt språkbruk eller rentav normbrott, medan rikssvenska regionala variationer och innovationer i stället så småningom upptas i det gemensamma standardspråket. Det perifera läget leder således till ett konservativt språkbruk, dels genom att sverigesvenska innovationer når oss först när de blivit definitivt etablerade, dels genom att våra egna innovationer ebbar ut innan de alls kan sprida sig, bl.a. genom att de motarbetas i den språkliga gemenskapens namn.

Den finlandssvenska språkvården

Den finlandssvenska språkvården har naturligtvis vuxit fram ur finlandssvenskarnas sociala verklighet. De tre stora språkvårdsargumenten auktoritet, funktion och identitet gäller också här. Auktoritetsargumentet grundar sig på en social maktrelation: många vill uttrycka sig som auktoriteten för att få en bättre position i samhället och för att accepteras av andra gruppmedlemmar. Denna mekanism, kravet att man skall behärska normen för att kunna göra samhällskarriär, är kanske ännu tydligare i Sverige än i Finland. Men en variant av argumentet är också att finlandssvenskan vill åberopa sverigesvenskans auktoritet: genom att hålla sig till den allmänsvenska normen markerar man att finlandssvenskan är en varietet av det svenska riksspråket, vilket är ett viktigt argument bl.a. för att finnarna skall anse det värt att lära sig svenska.

Auktoritetsargumentet kanske kan omskrivas som ett trygghetsargument: normen erbjuder inte en maktposition, utan en möjlighet att hävda sig också i ett underläge. Man måste inte alltid följa normen utan kan variera sitt språk och följa sin egen språkkänsla. Normen finns att tillgå som ett i alla situationer gångbart uttryck när man känner sig osäker på hur man annars skulle bli bemött.

Funktionsargumentet leder till att finlandssvenskan bör användas så att den fungerar som kommunikationsmedel både

mellan olika grupper av finlandssvenskar, t.ex. nylänningar och österbottningar, mellan finlandssvenskarna och sverigesvenskarna och mellan finlandssvenskarna och svensktalande finnar. Genom att svenskan är det ena nationalspråket krävs vidare en viss semantisk samstämmighet mellan svenska och finska närmast i fråga om samhällsord. Som tidigare antytts är det också möjligt att medlemskapet i EU på sikt leder till en ökad harmonisering av dels finlandssvenskan och rikssvenskan, dels svenskan och finskan.

Ordet identitet kan härledas ur latinets *idem* «samma» och uttrycker att individen liknar andra i samma grupp. Men identitet har också fått en betydelse av egenart och unicitet. När språket används som identitetsmarkör, kan det därför användas på två sätt. Å ena sidan kan det markera en sammanhållning inom gruppen, en markering av att man tillhör en relativt homogen talargemenskap. Å andra sidan kan det markera ett avstånd till andra grupper. Språkvårdens uppgift är dels att dämpa en finlandssvensk benägenhet att isolera sig språkligt och ta avstånd från sverigesvenskan, dels att försvara finlandssvenskan inför vissa sverigesvenskar som inte vill acceptera den som svenska. Det gäller att å ena sidan påpeka att en måttligt avvikande finlandssvenska är tillräcklig för att vi skall markera att vi är finlandssvenskar, och å andra sidan att den språkliga standardnormen kan innehålla en betydande variation utan att förståelsen hotas.

En röd tråd i den finlandssvenska språkvården har varit övertygelsen att svenskan i Finland kan ha en framtid bara om den fortsättningsvis kan betraktas som en fullt gångbar variant av svenskt standardspråk. Frågan togs upp redan för 80 år sedan av Hugo Bergroth i inledningen till boken *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, där han skrev så här: «Att vårt finländska modersmål med tiden skall utvecklas till ett särskilt språk, som icke längre kan kallas svenska, behöva vi väl inte under några omständigheter på allvar befara. Skulle så ske, är vår nationalitet i och med detsamma dödsdömd» (Bergroth 1917 s. 18). Att den finlandssvenska språkvården i ett nordiskt perspektiv är relativt normativ kan förklaras utifrån detta. Det är knappast helt över-

drivet att påstå att språkvården är en överlevnadsfråga för svenskan i Finland.

Språknämndernas insatser har hittills framför allt varit inriktade på att granska språksystemet och det faktiska språkbruket, medan medborgarnas möjlighet att använda språket har bevakats av politiska organisationer. Men det är omöjligt att bedriva språkvård utan att samtidigt syssla med språkplanering och språkpolitik. Den finlandssvenska språkvården borde kanske i högre grad än tidigare studera vilken kommunikation som förekommer, hur den ser ut och hur den kan påverkas genom samhälleliga åtgärder, genom utbildning och val av kontakter.

Finlandssvenskan kommer t.ex. att fjärras från sverigesvenskan om man inte kommunicerar med sverigesvenskar och inte räknar sig som delaktig av den svenska kulturen. Vill man att finlandssvenskan skall hålla kontakten med sverigesvenskan skall man också se till att alla svenskar har tillgång till varandras medier, är medlemmar av gemensamma kulturorganisationer och delvis ingår i samma utbildningssystem. Det är inte omöjligt att EU i framtiden kan erbjuda former för regional samverkan som möjliggör sådant samarbete.

Idealet är vidare att finnar och svenskar beaktar varandras språkliga verklighet. De finska och svenska språknämnderna i både Finland och Sverige skulle gärna få samarbeta ännu intimare än hittills med varandra. Inom språkvården finns det nämligen inga s.k. «inre angelägenheter», där utomstående saknar talan – kommunikationen skall ju gå över språk- och nationsgränser.

Litteratur

Bergroth, Hugo (1917): Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift. Schildts, Helsingfors.

Clyne, Michael (1992): German as a pluricentric language. I Clyne, Michael (ed.), *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations. Contributions to the Sociology of Language* 62, s. 117–148. Berlin – New York.

Fromm, Hans (1997): Germanen im bronzezeitlichen Mittelschwe-den? *Finnisch-Ugrische Forschungen* 54, Heft 1–2, s. 127–150. Helsinki.

Ivars, Ann-Marie (1991): De finlandssvenska dialekterna i dialektgeo-

- grafisk och språkhistorisk belysning. Budkavlen 1991, s. 18–26. Åbo.
- Koivulehto, Jorma (1984): Itämerensuomalais-germaaniset kosketukset. I samlingsverket - Suomen väestön esihistorialliset juuret. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Soc. Scientiarum fennica. H. 131. Helsinki 1984.
- Liebkind, Karmela (1984): Minority identity and identification processes: a social psychological study. *Commentationes Scientiarum Socialium* 22 1984, Helsingfors.
- Liebkind, Karmela (1995): Ingen är bara finlandssvensk. *Hufvudstadsbladet* 23/11 1995.
- Melin-Köpiälä, Christina (1996): Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. *Språkliga studier med utgångspunkt i elevtexter*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, Uppsala.
- Orrman, Eljas (1990): Den svenska bebyggelsens historia. I «Finska skären». *Studier i åboländsk kulturhistoria* utgivna av Konstsamfundet 1990, s. 197–279. Helsingfors.
- Reuter, Mikael (1987): Vad är finlandssvenska? *Språkbruk* 1/1987, s. 3–10. Ritter, Ralf Peter (1993): *Studien zu den ältesten germanischen Entlehnungen im Ostseefinnischen*. *Opuscula Fenno-Ugrica Gottingiensia* V. Frankfurt am Main.
- Sammallahti, Pekka (1977): *Suomalaisten esihistorian kysymyksiä*. *Virittäjä* 1977, s. 119–136.
- Saxén, Ralf (1905): *Bidrag till den svenska bosättingens historia i Finland 1*, Helsingfors.
- Tandefelt, Marika (1988): *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensis* 3, Uppsala.
- Tandefelt, Marika (1996): *På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen*. *Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan*, Helsingfors.
- Wiik, Kalevi (1993): *Suomen syntyvaiheita*. *Kielikello* 1/1993, s. 4–9. Zilliacus, Kurt (1990): *De svenska ortnamnen*. I «Finska skären». *Studier i åboländsk kulturhistoria* utgivna av Konstsamfundet 1990, s. 197–279. Helsingfors.